

ARMATA ROMÂNĂ ȘI PRIMELE TREI PROTOCOALE SECRETE ALE ORGANIZAȚIEI TRATATULUI DE LA VARȘOVIA (1955- 1963)

Timp de patru decenii și jumătate, România s-a aflat, alături de alte state din Europa Centrală și de Est, în sfera de influență sovietică și a adoptat, forțat, un nou sistem de valori, diferit de cel tradițional, românesc.

Înfrântă în cel de-al Doilea Război Mondial, cu teritoriul devastat de armatele Uniunii Sovietice, Germaniei și Ungariei, precum și de bombardamentele aeriene americane și britanice din primăvara și vara anului 1944, România a fost nevoită să-și trimită reprezentanții la Paris, pentru a semna, la 10 februarie 1947, Tratatul de Pace cu Puterile Aliate și Asociate. Prevederile tratatului erau, în majoritate, nefavorabile românilor, dar autoritățile de la București au considerat că acel pas trebuia făcut, pentru ca națiunea română să aibă un viitor mai bun și mult mai liniștit.

După un an și jumătate de la semnarea Tratatului de pace de la Paris, guvernul condus de dr. Petru Groza a decis repunerea în funcțiune a unor fabrici de armament și muniții, închise la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial¹. Totodată, autoritățile de la

¹ La sfârșitul anului 1949, guvernul SUA și cel al Marii Britanii au trimis autorităților de la București note de protest în legătură cu încălcarea, de către România, a prevederilor Tratatului de Pace de la Paris și au solicitat intervenția Curții Internaționale de Justiție de la Haga. La propunerea Anei Pauker, ministrul Afacerilor Externe, guvernul condus de dr. Petru Groza a respins, în ședințele sale din 13 ianuarie 1950 și 11 februarie 1950, toate învinuirile care i se aduceau în această privință și a refuzat să nominalizeze reprezentanți români care să participe la discuțiile solicitate de guvernele Marii Britanii și SUA, în cadrul comisiilor internaționale constituite pentru aplicarea prevederilor Tratatului de Pace de la Paris. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), fond Președinția Consiliului de Miniștri– Stenograme, dos. 13/1950, f. 1, 7; Petre Opriș, *Industria românească de apărare înainte de înființarea Organizației Tratatului de la Varșovia*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariț» din Cluj-Napoca”, Series Historica, tom XLIV, Ed. Academiei Române, Buc., 2005, p. 465 Problema respectivă a fost discutată și în cadrul ședinței Secretariatului C.C. al P.M.R., desfășurată pe data de 8 februarie 1950, însă, atât în stenograma, cât și în procesul verbal al reuniunii respective nu s-a menționat faptul că notele de protest anglo-americane se refereau la încălcarea prevederilor

București au înăsprit sistemul de represiune politică și socială– care se baza pe arestări abuzive și în proporție de masă, deportări și muncă forțată–, au început cooperativizarea forțată a agriculturii și au demarat lucrările pentru realizarea Canalului Dunăre–Marea Neagră. De asemenea, în vara anului 1949, guvernul condus de dr. Petru Groza a întreprins primele măsuri pentru trimiterea la studii în URSS a ofițerilor români selecționați de conducerea Partidului Muncitoresc Român².

Începând din luna ianuarie 1951, clauzele militare ale Tratatului de la Paris au fost, în mod evident, încălcate de guvernul României, ca urmare a ordinelor date de Iosif Stalin, la Consfătuirea reprezentanților țărilor de democrație populară (Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria) și ai URSS (Moscova, 9–12 ianuarie 1951)³. La reuniunea respectivă s-a hotărât/ordonat cadrul necesar

Tratatului de Pace de la Paris de către autoritățile române. Discuția care a avut loc în cadrul ședinței Secretariatului C.C. al P.M.R. a fost foarte scurtă și a avut următorul conținut: „Tov. Ana [Pauker]: *Englezii și americanii ne-au anunțat că propun să facem o comisie ca să judece păcatele noastre* [referitoare la încălcarea prevederilor Tratatului de Pace de la Paris]. *Ei au numit și să numim și noi. Noi propunem următorul răspuns (citește);* Tov. [Iosif] Chișinevschi: *Sunt de acord cu textul. Într-un loc se spune «diversiuni artificiale», nu merge, la sfârșit la fel, unde vorbește de diversiuni, trebuie schimbat;* Tov. [Vasile] Luca: *Suntem de acord*”.cf. *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R.–1950-1951*, vol. III, Arhivele Naționale ale României, Buc., 2004, p. 100; 107; România nu a fost singura țară din cadrul blocului comunist care fost acuzată de guvernul SUA și cel al Marii Britanii că nu respectă prevederile Tratatului de Pace de la Paris. Într-o situație similară s-au aflat, în aceeași perioadă, Ungaria și Bulgaria. Ca urmare a solicitărilor făcute de reprezentantul SUA și cel al Marii Britanii, problema respectivă a fost discutată în ansamblul ei în cadrul Organizației Națiunilor Unite, în toamna anului 1950. Cf. *România – Israel: 50 de ani de relații diplomatice, 1948–1969*, vol. I, Ministerul Afacerilor Externe, Direcția Arhivelor Diplomatice, coordonator: Victor Boștinăru, Ed. Sylvi, Buc., 2000, p. 75; Petre Opreș, *Aspecte privind relațiile politico-militare ale României în cadrul blocului comunist (1948–1954)*, în „In Honorem Viorel Faur”, editori: Corneliu Crăciun, Antonio Faur, Editura Universității din Oradea, 2006, p. 485

² Petre Opreș, *op.cit.*, p. 486; Idem, *Gheorghiu-Dej și soțiile sovietice ale militarilor români*, în „Dosarele Istoriei”, X, nr. 3 (103), 2005, p. 12–13; 15

³ În condițiile în care relațiile politice, economice, diplomatice și militare internaționale după anul 1948 se caracterizau prin existența unei stări de permanentă neîncredere între cele două superputeri, Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică, Iosif Stalin a avut la dispoziție, la un moment dat, și o serie de informații strict secrete, care dezvăluiau conținutul discuțiilor purtate la Washington de președintele Harry Truman cu prim-ministrul britanic Clement Attlee, în perioada 3–8 decembrie 1950. Donald Maclean, un diplomat britanic care furniza, de mulți ani, informații clasificate serviciilor de spionaj sovietice, a

oferit Moscovei atât minutele de la începutul convorbirilor dintre cei doi, cât și documentele de evaluare a rezultatelor obținute de premierul britanic în urma întâlnirilor repetate care au avut loc în capitala Statelor Unite. În plus, agentul sovietic a reușit să submineze, în anul 1950, încercările diplomaților Marii Britanii și SUA de oprire a războiului în Coreea, furnizând reprezentanților Chinei și Republicii Populare Democrate Coreene, prin intermediul Moscovei, informații despre strategia și pozițiile de negociere adoptate de britanici și americani. Agentul sovietic a fost capabil să informeze Kremlinul despre faptul că Washingtonul nu dorea să fie utilizată bomba atomică în Coreea, precum și despre teama manifestată de cabinetul de la Londra în legătură cu posibilitatea extinderii conflictului militar din Extremul Orient. Premierul britanic s-a pronunțat la Washington, în mod clar, în favoarea evitării unui război cu China, deoarece acesta implica o angajare majoră a forțelor militare americane în Asia și, totodată, o slăbire a apărării Europei occidentale în fața unei Armate Roșii imprevizibile. Cf. Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *KGB– Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Ed. ALL, Buc., 1994, p. 278-279; David Holloway, *Stalin și bomba atomică. Uniunea Sovietică și Energia Atomică 1939-1956*, Institutul European, Edit. Mașina de scris, Iași, 1998, p. 273; De asemenea, Donald Maclean a oferit Moscovei informații despre modul în care președintele SUA și premierul britanic abordau problema reînarmării Germaniei Federale. Pe de o parte, NATO avea nevoie, în acel moment, de efective militare mult mai mari, iar, pe de altă parte, cheltuielile Alianței Nord-Atlantice erau din ce în ce mai greu de suportat de către Statele Unite ale Americii, principalul finanțator. Soluția la aceste probleme o putea oferi guvernul de la Bonn, atât din punct de vedere militar, cât și din punct de vedere financiar, însă, cu condiția ca Uniunea Sovietică și statele vecine cu Republica Federală Germania să accepte crearea unor unități militare vest-germane și includerea acelei țări în sistemul de securitate colectivă alcătuit în vestul Europei (Uniunea Occidentală, NATO și, la un moment dat, Comunitatea Defensivă Europeană). A existat, în acest sens, o propunere a premierului francez René Pleven (24 octombrie 1950) privind crearea unei armate paneuropene, cu participarea Germaniei Federale și a Italiei și este evident faptul că președintele american Harry Truman și premierul britanic Clement Attlee au agreeat o astfel de sugestie venită din partea Franței și au purtat discuții pe această temă, la Washington, în decembrie 1950. Cf. Vojtech Mastny, *NATO in the Beholder's Eye: Soviet Perceptions and Policies, 1949-56*, Cold War International History Project, Washington, D.C., 2002, p. 29; Pe de altă parte, Ernest Bevin, ministrul Afacerilor Externe al Marii Britanii, a afirmat, la 5 ianuarie 1951, în cadrul reuniunii prim-miniștrilor statelor din Commonwealth, că trupele de „voluntari chinezi” fuseseră angajate în războiul din Coreea, în octombrie 1950, pentru ca democrațiile occidentale să mențină un mare număr de unități militare în Orientul Îndepărtat, blocându-se, în acest fel, planurile militare de apărare a vestului Europei, elaborate de statele membre ale NATO și ale Uniunii Occidentale. Declarația respectivă a fost făcută la doar o lună de zile după discuțiile care au avut loc, la Washington, între președintele Harry Truman și prim-ministrul Clement Attlee și confirmă, în mod indirect, faptul că liderii Marii Britanii și Statelor Unite urmau să întărească, în mod semnificativ, dispozitivele lor militare din Europa de Vest, în perioada imediat următoare. O asemenea informație, oferită Moscovei în decembrie 1950 de spionul Donald

pentru uniformizarea organizatorică, doctrinară și logistică a armatelor statelor din cadrul lagărului socialist, inclusiv a Armatei Române, în conformitate cu modelul impus de sovietici. Următorul pas pe care dorea să-l facă Iosif Stalin era, foarte probabil, integrarea în Armata Roșie a forțelor armate ale statelor de democrație populară din Europa, prin transformarea Comitetului de coordonare– o structură politico-militară alcătuită la reuniunea de la Moscova din ianuarie 1951– într-o organizație politico-militară asemănătoare cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord. Nici măcar decesul dictatorului sovietic, la 5 martie 1953, nu a reușit să stopeze realizarea acelui plan ambițios.

Imediat după reuniunea de la Moscova din ianuarie 1951, o mare parte din resursele materiale și financiare românești au fost consumate pentru importurile de armament, tehnică de luptă și muniții din URSS, Polonia și Cehoslovacia, pentru construirea de fortificații la granița cu Iugoslavia, precum și pentru importurile de mașini-unelte și instalații necesare industriei de apărare⁴. Concomitent, au continuat lucrările la

Maclean, era esențială pentru Iosif Stalin, care urmărea păstrarea echilibrului de forțe militare din Europa realizat la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Pentru detalii privind reuniunea prim-miniștrilor statelor din Commonwealth, vezi: *Documents on British Policy Overseas*, editori: H.J. Yasamee și K. Hamilton, seria II, vol. 4, *Korea (June 1950 – April 1951)*, HMSO, London, 1991, Doc. 104, p. 290; Radu Tudorancea, *Războiul din Coreea și chestiunea „ajutorului frățesc”*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, Academia Română și Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, serie nouă, vol. II, Buc., 2003, p. 214. Analizând faptele, se poate presupune faptul că documentele trimise de Donald Maclean superiorilor săi au ajuns în mâna lui Iosif Stalin. Importanța lor este de netăgăduit și se impunea ca acesta să fie informat imediat. Astfel, apare și o nouă ipoteză privind una dintre posibilele cauze ale declanșării procesului de înarmare a statelor comuniste din Europa, în ianuarie 1951: informațiile furnizate de Donald Maclean, în decembrie 1950, la Washington, l-au convins pe Stalin să înarmeze, în cel mai scurt timp, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România și Bulgaria.

⁴ Cf. Petre Opreș, *Industria românească de apărare înainte de înființarea Organizației Tratatului de la Varșovia...*, p. 463 – 482. Potrivit declarației lui A. I. Mikoian, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. și ministru al Comerțului– susținută la 1 februarie 1954, la Moscova, în fața unei delegații române condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej-, autoritățile de la București au cheltuit 9,2 miliarde lei în anul 1953 (echivalentul a 3102,4 milioane ruble sau 729,9 tone de aur fin) pentru „investițiile M[inisterului] F[orțelor] A[rmate] și M[inisterului] A[facerilor] I[nterne] și cheltuielile totale de întreținere, dotare și investiții ale Sectorului special (uzinele de armament și muniții din România–n.n.)”. Ministrul sovietic a apreciat, cu acel prilej, faptul că suma respectivă era enormă pentru statul român. Totodată, A. I. Mikoian cunoștea și faptul că datoria externă pe care o acumulase România față de statele europene din blocul comunist, până în noiembrie 1953, se cifra deja la suma de 260 milioane de ruble

Canalul Dunăre–Marea Neagră⁵ și cooperativizarea forțată a agriculturii. Toate acestea au contribuit, în mod decisiv, la epuizarea rapidă a economiei românești și la vânzarea masivă de aur românesc din rezerva Băncii de Stat a R. P. Române⁶.

Decizia dictată la Moscova, în ianuarie 1951, de Iosif Stalin a determinat reorganizarea instituțiilor românești, care aveau ca atri-

(echivalentă cu 61,2 tone de aur), din care 155 milioane ruble față de Cehoslovacia (circa 36,5 tone de aur), 50 milioane de ruble față de U.R.S.S. (11,8 tone de aur), 15 milioane de ruble față de Polonia (3,5 tone de aur) și 40 milioane de ruble față de Republica Democrată Germană (9,4 tone de aur). Cf. Tatiana Volokitina, *Convorbirile sovieto-române de la Moscova (ianuarie-februarie 1954) în lumina noilor documente din arhivele rusești*, comunicare prezentată la sesiunea a VII-a a Comisiei mixte româno-ruse, Ploiești, 11–15 noiembrie 2002; Vasile Buga, *Convorbirile româno-sovietice din ianuarie-februarie 1954*, în „Arhivele Totalitarismului”, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, X, nr. 3–4 (36–37)/2002, p. 140–143; 150

⁵ Construirea Canalului Dunăre–Marea Neagră a fost întreruptă în august 1953, după ce sovieticii i-au atras atenția lui Gheorghe Gheorghiu-Dej că proiectul respectiv nu era necesar în acel moment.

⁶ În industria românească de apărare s-au investit 952434000 lei noi până în martie 1954 (echivalentul a 75571,828 kg aur fin), însă rezultatele obținute au fost mult sub așteptări, pierderile înregistrate de fabricile românești de armament și muniții cifrându-se la 196706533 lei (echivalentul a 15607,876 kg aur fin), adică 20,65% din suma investită. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.– Cancelarie, dos. 165/1954, f. 38; 41; 75. În aceeași perioadă (1951–1954), stocul de aur al Băncii de Stat a R. P. Române a scăzut cu aproape 160 de tone, de la 209,4 tone de aur– în lingouri și monede– la finele anului 1951 (148,3 tone în țară și 61,1 în depozite constituite în străinătate), la 80,1 tone la sfârșitul anului 1952 (72,6 tone în țară și 7,5 tone în străinătate), 53 tone la finele anului 1953 (50 tone în țară și 3 tone în străinătate) și 49,7 tone la sfârșitul anului 1954 (46,7 tone în țară și 3 tone în străinătate). *Idem*, dos. 21/1966, f. 342. Alte izvoare istorice indică faptul că rezerva de aur a Băncii de Stat a R. P. Române a scăzut cu 84,5 de tone la începutul anilor '50, de la 139 de tone (1951), la 62 de tone (1 mai 1953), 57,7 tone (iulie 1953) și 54,5 tone (octombrie 1953). Apud. Tatiana Volokitina, *op.cit.*; Vasile Buga, *op.cit.*, p. 141; *Idem*, *Relațiile politice româno-sovietice, 1953–1958, I*, în „Arhivele Totalitarismului”, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, XII, nr. 1–2 (42–43), 2004, p. 101. Liviu Țăranu a subliniat, la rândul său, faptul că importurile foarte mari de tehnică militară sovietică și cumpărarea masivă de utilaje și materii prime pentru industria grea (în care se include, în mod evident, și industria de apărare) au provocat, în perioada amintită, „vânzarea «cele mai mari părți din rezerva de aur a țării»”. Apud Liviu Țăranu, „Noul curs” în politica economică a României comuniste. August 1953, I, în „Arhivele Totalitarismului”, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, XII, nr. 1–2 (42–43), 2004, p. 144. La 6 mai 1959, în rezerva Băncii de Stat a R. P. Române se aflau 37645 kg aur fin (2617,2 kg în lingouri românești, 8 tone în lingouri de sovietice și 27027,8 kg în diferite monede străine și românești– din care 18828,5 kg în monede străine vandabile). A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.– Cancelarie, dos. 19/1959, f. 53

buții culegerea de informații atât în interiorul țării, cât și din străinătate, precum și modelarea Armata Română într-o formă tipic sovietică, în așa fel încât aceasta să poată fi acceptată în structura politico-militară intitulată de Iosif Stalin, în ianuarie 1951, Comitetul de coordonare⁷, iar, de Nikita Hrușciiov, în mai 1955, Organizația Tratatului de la Varșovia.

⁷ În cadrul Consfătuirii reprezentanților țărilor de democrație populară (Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria) și ai URSS, care a avut loc la Moscova, în perioada 9-12 ianuarie 1951, liderul sovietic Iosif Stalin a stabilit, în numele tuturor participanților la reuniune: „Sarcina noastră constă în aceea ca să folosim timpul de doi-trei ani pe care-l avem pentru a crea o armată modernă și puternică (...) Trebuie să creați, în doi-trei ani, în țările de democrație populară, armate moderne și puternice, care la sfârșitul perioadei de trei ani să fie complet gata de luptă”. Analizând situația, Stalin a ordonat: „Trebuie să organizăm, în țările de democrație populară, armate care să cuprindă în război, într-o primă urgență, 2-2,5 milioane de oameni (...) Dacă vor fi 4 milioane, vor fi prost dotate. Mai bine trei milioane, într-o primă urgență și bine organizate și dotate. Trei milioane, ajunge!” (această mărturie provine dintr-un raport realizat de Emil Bodnăraș, contrasemnat de Gheorghe Gheorghiu-Dej și prezentat Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, după vizita efectuată de către cei doi lideri români la Moscova). Apud Alexandru Oșca, Vasile Popa, *Stalin a decis: lagărul socialist se înarmează*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, I, nr. 2-3, 1998, p. 74; Idem, *În culisele preliminarilor Tratatului de la Varșovia*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 8 (60), 2001, p. 5. Rememorând evenimentul la care a fost martor ocular, Edward Ochab, secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Unit Polonez, în acele momente, a declarat: „Era Războiul Rece, apoi cel din Indochina, și situația din Coreea, care devenea tot mai acută. Câțiva reprezentanți ai democrațiilor populare, printre care ne aflam eu, Rakosi [Matyas, prim-ministrul Ungariei], Slanski [Rudolf, secretar general al Partidului Comunist din Cehoslovacia și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri] și Rokossowski [Konstantyn, mareșal al Poloniei, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministrul Apărării Naționale al R.P. Polone], ne-am dus la Moscova să discutăm problema întăririi apărării în țările socialiste. Stalin și, îndeosebi, consilierii săi militari– mareșalii Vasilevski și Sokolovski– erau de părere că, date fiind dificultățile situației internaționale, democrațiile populare– și mai ales Polonia– ar trebui să contribuie mai mult, în numele apărării intereselor comune (...) Cu inima grea am acceptat aceste sugestii și consecințele lor”. David Holloway, *op.cit.*, p. 274. Cf. Wojtech Mastny, *op.cit.*, p. 29-32; Petre Opreș, *Attempts to Expanding the Warsaw Treaty Organisation towards Asia*, CD-ul Conferinței internaționale „New Central and Eastern European Evidence on the Cold War in Asia”, organizată de Grupul „Războiul Rece” al Universității „George Washington” (Washington D.C., S.U.A.), în colaborare cu „Centrul de Cercetare Istorică a Războiului Rece” (Budapesta, Ungaria), Proiectul Internațional de Istorie „Războiul Rece” și Arhiva Națională de Securitate (Washington D.C., S.U.A.), Budapesta, 30 octombrie–2 noiembrie 2003. Astfel, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, România și Bulgaria au fost nevoite să-și modifice planurile de dezvoltare a industriei grele, mărindu-le semnificativ, și li s-au stabilit noi plafoane pentru efectivele de pace și cele de război. Totodată, s-a hotărât modul

În toamna anului 1954, autoritățile vest-germane au fost acceptate să adere la N.A.T.O. și la Uniunea Europei Occidentale (U.E.O.), semnând Acordurile de la Paris. Conducătorii politici și militari ai Uniunii Sovietice au considerat, de la bun început, că prevederile documentelor respective modificau, în mod substanțial, echilibrul strategic stabilit pe continentul european după cel de-al Doilea Război Mondial și, în consecință, diplomația sovietică a încercat, mai întâi, să blocheze semnarea acestora, iar, mai apoi, ratificarea lor de către parlamentele statelor care au fost reprezentate în capitala Franței. Astfel, chiar în ziua când au fost semnate Acordurile de la Paris, Kremlinul a răspuns cu un mesaj, mai curând propagandistic, guvernul sovietic revenind cu propunerea sa din 31 martie 1954, referitoare încheierea unui Tratat general european de securitate colectivă în Europa⁸– așa-numitul Pact de Securitate pentru Europa⁹–, pe care să-l semneze, alături de reprezentanții statele europene, atât cei ai Statelor Unite ale Americii, cât și cei ai URSS. Apoi, la 13 noiembrie 1954, guvernul Uniunii Sovietice a remis o Notă reprezentanților a 23 de țări europene– Austria, Albania, Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, R. D. Germană, Grecia, Islanda, Italia, Iugoslavia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Polonia, România, Suedia, Turcia și Ungaria–, precum și Statelor Unite ale Americii, prin care se adresa invitația de a participa la Moscova, în ziua de 29 noiembrie 1954, la deschiderea lucrărilor unei Conferințe a țărilor europene pentru asigurarea păcii și securității în Europa.

În condițiile internaționale extrem de tensionate din acea perioadă, era evident faptul că nici un reprezentant al SUA sau al statelor din vestul Europei nu se pregătea să se deplaseze la Moscova pentru a onora invitația primită. Totodată, era lesne de intuit faptul că statele comuniste, care depindeau de ajutorul nemijlocit al Kremlinului, urmau să își trimită reprezentanții la reuniune. Astfel, delegațiile R. P. Polone, R. Cehoslovace, R. D. Germane, R. P. Ungare, R. P. Române, R. P. Bulgaria, R. P. Albania, un reprezentant al R. P. Chineze, în calitate de observator, și, bineînțeles, reprezentanții URSS s-au prezentat la

cum urmau să fie dotate armatele acelor state cu aviație de vânătoare reactivă, cu avioane de bombardament și cu stații de radiolocație, nivelul producției de război și modul de acordare a licențelor de fabricație a materialelor militare. În plus, clauzele prin care se limitau efectivele militare ale României, Bulgariei și Ungariei prin Tratatul de Pace din 1947 erau, în mod vădit, încălcate la ordinul uneia dintre cele Patru Mari Puteri semnatare a documentelor de la Paris.

⁸ „Scînteia”, nr. 3035, 27 iul. 1954, p. 3

⁹ Wilfried Loth, *Împărțirea lumii. Istoria Războiului Rece 1941-1955*, Ed. SAECULUM I.O., Buc., 1997, p. 287

Moscova, în ziua de 29 noiembrie 1954, pentru a participa la conferința programată de autoritățile sovietice.

După patru zile de discuții, șefii delegațiilor statelor participante la reuniune au semnat o Declarație comună a guvernelor pe care le reprezentau. Documentul respectiv a fost întocmit în spiritul declarației rostite de Viaceslav Molotov, la începerea conferinței. În opinia ministrului sovietic al Afacerilor Externe, includerea Republicii Federale Germania în N.A.T.O. și în U.E.O. determina statele comuniste din Europa, aflate în sfera de influență a Moscovei, să conlucreze pentru crearea unui sistem de securitate colectivă propriu, sub forma unui bloc politico-militar opus Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și Uniunii Europei Occidentale.

Autoritățile de la București au acceptat, în mod necondiționat, să participe la acțiunile desfășurate de diplomația sovietică pentru blocarea includerii Republicii Federale Germania în N.A.T.O. și U.E.O. și au recurs la sistemul de propagandă pentru a-și justifica, în fața propriei națiuni, poziția adoptată. Astfel, în seara zilei de marți, 14 decembrie 1954, Chivu Stoica, prim-vicepreședintele Consiliului de Miniștri, a prezentat, la postul de radio București, o declarație politică, prin care a dat tonul la campania propagandistică de pregătire a națiunii române pentru aderarea la organizația politico-militară ce urma să fie înființată în capitala Poloniei. În cursul acelei campanii, autoritățile române au menționat la loc de frunte recomandările Consiliului Mondial al Păcii – o organizație internațională prosovietică, înființată cu scopul de contracararea acțiunilor de propagandă ale statelor europene occidentale, în campania de condamnare a utilizării armelor de nimicire în masă în scopuri militare.

La 15 decembrie 1954, autoritățile de la Kremlin au adresat guvernului de la Bonn un nou apel politic, menit să-i convingă pe vest-germani să renunțe la planurile lor de aderare la N.A.T.O. și U.E.O. Deoarece răspunsul primit din capitala vest-germană a fost negativ, diplomații sovietici au înștiințat guvernul Franței (16 decembrie 1954) și pe cel al Marii Britanii (20 decembrie 1954) că Moscova nu mai recunoștea valabilitatea tratatelor de asistență mutuală încheiate în cursul celui de-al Doilea Război Mondial între URSS, pe de-o parte, și Franța, respectiv Marea Britanie, pe de altă parte, dacă Acordurile de la Paris erau ratificate de către parlamentele celor două țări.

Presiunile politice și diplomatice exercitate de Kremlin asupra conducătorilor Franței și Marii Britanii – mai mult propagandistice și ultimative decât constructive – nu au reușit să schimbe deciziile adoptate la Londra și Paris, în toamna anului 1954. Au sperat, cu adevărat, diplomații sovietici că, prin mesaje trimise guvernelor R. F. Germania, Franței și Marii Britanii, vor putea bloca ratificarea

Acordurilor de la Paris? Este puțin probabil, dar reprezentanții Moscovei erau datori să încerce și asemenea soluții, chiar dacă șansele de reușită ale planului lor erau minime.

Una dintre primele consecințe ale refuzului exprimat de guvernele celor trei state vest-europene a fost începerea pregătirilor pentru redactarea documentelor de constituire a Organizației Tratatului de la Varșovia, precum și pentru organizarea în capitala Poloniei, în luna mai 1955, a celei de-a doua Conferințe a țărilor europene pentru asigurarea păcii și securității în Europa. În același timp, Moscova a impus ca reuniunea de la Varșovia să se desfășoare abia după aderarea oficială a Republicii Federale Germania la cele două organisme de securitate occidentale (N.A.T.O. și Uniunea Europei Occidentale). În acest fel, Kremlinul putea obține un succes mediatic în războiul propagandistic pe care îl susținea împotriva statelor membre ale U.E.O. și N.A.T.O.; statele participante la lucrările celei de-a doua Conferințe a țărilor europene pentru asigurarea păcii și securității în Europa puteau invoca (și chiar au invocat) dreptul de a se asocia în vederea asigurării securității naționale, considerând că acțiunile statelor vest-europene, ale SUA și Canadei– de includere a Republicii Federale Germania în Uniunea Occidentală și N.A.T.O.– reprezentau o amenințare la adresa lor.

Pentru a contracara acțiunea Moscovei, președintele Dwight D. Eisenhower a propus, la 23 martie 1955, participarea reprezentanților celor patru Mari Puteri– SUA, URSS, Marea Britanie și Franța– la o reuniune la cel mai înalt nivel, pentru discutarea principalelor probleme care tensionau situația politică internațională. Propunerea americană a fost acceptată de către prim-ministrul sovietic N. A. Bulganin, însă pregătirile pentru constituirea Organizației Tratatului de la Varșovia nu au fost suspendate.

După ce, în luna februarie 1955, autoritățile de la Moscova au propus guvernului japonez începerea convorbirilor pentru normalizarea relațiilor dintre cele două țări, diplomații sovietici au deblocat și negocierile dintre URSS și Austria, în vederea încheierii Tratatului de Stat pentru restabilirea unei Austrii independente și democratice. La 12 martie 1955, Moscova a anunțat că acceptă o serie de propuneri făcute de guvernul de la Viena, iar, o lună de zile mai târziu, au avut loc ultimele negocieri sovieto-austriece (12–15 aprilie 1955) și s-a propus ca semnarea documentului final să aibă loc, la Viena, pe data de 15 mai 1955.

Acțiunile rapide ale diplomației sovietice desfășurate, în lunile martie și aprilie 1955, în Europa, precum și faptul că Tratatul de Stat cu Austria urma să fie semnat abia după constituirea oficială a Organizației Tratatului de la Varșovia (14 mai 1955) ne conduc la

concluzia că autoritățile de la Kremlin au urmărit, în mod premeditat, menținerea trupelor sovietice de ocupație în România și Ungaria după data de 15 mai 1955, noul pretext pe care îl putea invoca Moscova fiind aderarea celor două state la Organizația Tratatului de la Varșovia.

Imediat după ce Republica Federală Germania a devenit stat membru al Uniunii Europei Occidentale (5 mai 1955), Uniunea Sovietică a pus în aplicare măsurile pe care le anunțase public după semnarea Acordurilor de la Paris de către reprezentanții statelor membre ale N.A.T.O. și ale Uniunii Occidentale, pe de-o parte, și de cei ai guvernului de la Bonn, pe de altă parte. Astfel, autoritățile de la Moscova au denunțat, la 7 mai 1955, tratatele de asistență mutuală pe care le încheiaseră, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cu Marea Britanie (iulie 1942) și Franța (decembrie 1944).

Ceremonia oficială a semnării de către șefii delegațiilor participante la conferință a Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Populară Albania, Republica Populară Bulgaria, Republica Cehoslovacă, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Populară Română, Republica Populară Ungară și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste s-a desfășurat în ziua de sâmbătă, 14 mai 1955, începând cu ora 10.00, la Palatul Consiliului de Stat al Republicii Populare Polone din Varșovia, în prezența tuturor membrilor delegațiilor. Din partea României, documentul respectiv a fost semnat Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a avut împuternicire din partea Prezidiului Marii Adunări Naționale să accepte conținutul Tratatului în întregul său.

Cu prilejul semnării documentului final, au fost consfințite organele de conducere politice și militare ale alianței– Comitetul Politic Consultativ, respectiv Comandamentul Unificat al Forțelor Armate–, similare, ca formă, cu cele existente în Organizația Tratatului Atlanticului de Nord. Pentru structura de conducere militară menționată, a fost întocmit și un document separat– intitulat „Cu privire la crearea Comandamentului Unificat al Forțelor Armate ale statelor semnatare ale Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală de la Varșovia”–, care a fost semnat la 14 mai 1955, odată cu tratatul de bază. Însă, reprezentanții Moscovei au omis să precizeze, la Varșovia, faptul că atât comandantul suprem al Forțelor Armate Unite, cât și șeful său de stat major se aflau în fruntea Direcției a 10-a din cadrul Statului Major General al Armatei Roșii, subordonându-se astfel ministrului Apărării Naționale a URSS¹⁰. Cu alte cuvinte, Statul Major al Forțelor Armate Unite nu era un comandament independent.

¹⁰ Ion Tutoveanu, *În 1954, am fost martor la o explozie atomică sovietică*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 10 (74), 2002, p. 34

Pe de altă parte, în conformitate cu prevederile documentului intitulat „Cu privire la crearea Comandamentului Unificat al Forțelor Armate ale statelor semnatare ale Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală de la Varșovia”, ministrul sovietic al Apărării era subordonat comandantului suprem al Forțelor Armate Unite. Această subordonare încrucișată nu a fost modificată în cei 36 de ani de funcționare a Organizației Tratatului de la Varșovia.

Reprezentanții tuturor statelor participante la cea de-a doua Conferință a statelor europene pentru asigurarea păcii și securității în Europa au semnat, la 14 mai 1955, și un al treilea document, adițional la Tratat, strict secret, intitulat Protocolul cu privire la crearea Comandamentului Unificat al Forțelor Armate ale statelor participante la Tratatul de prietenie, colaborare și ajutor reciproc¹¹. Acesta a fost anexat la tratatul propriu-zis fără să fie dat publicității și a intrat sub incidența articolelor 10 și 11, care stabileau modul de intrare în vigoare a întregului tratat și termenul de valabilitate al acestuia. Pentru a veni în ajutorul propagandiștilor din statele Organizației Tratatului de la Varșovia– care declarau, pe toate canalele de comunicare, faptul că Uniunea Sovietică reprezintă un bastion al păcii și că Moscova nu are nimic de ascuns opiniei publice internaționale–, s-a creat impresia falsă că la Conferința de la Varșovia nu au fost semnate acte strict secrete. Acesta ar putea fi și unul dintre motivele pentru care punctele 1, 2, 3 și 4 din Protocolul adițional au fost incluse în documentul intitulat „Cu privire la crearea Comandamentului Unificat al Forțelor Armate ale statelor semnatare ale Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală de la Varșovia”. Publicarea punctelor respective a lăsat să se înțeleagă că acelea au fost singurele probleme militare discutate la reuniune.

În realitate, situația a fost cu totul alta. În Protocolul adițional secret au fost stabilite obligațiile militare ale statelor din O.T.V., în vederea creării Forțelor Armate Unite. Astfel, la dispoziția comandan-

¹¹ „Protocolul adițional secret al Organizației Tratatului de la Varșovia” a fost semnat în ziua de 14 mai 1955, nu la 14 mai 1956– așa cum au consemnat, în mod eronat, Constantin Olteanu, Alesandru Duțu și Constantin Arhip (vezi *România și Tratatul de la Varșovia (Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie)*, Ed. Pro Historia, Buc., 2005, p. 295. Documentul respectiv a fost redactat „într-un exemplar, în limbile rusă, poloneză, cehă și germană, toate textele având aceeași putere”. Pentru a afla conținutul acestuia, se poate studia unul dintre cele patru documente de bază ale „Protocolului adițional secret”– de exemplu, cel redactat în limba germană, fotocopiat și publicat, în urmă cu câțiva ani, pe site-ul www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_3/PCC_docs/1955/Agreement550514.pdf. Vezi și Mircea Serediuc, *Protocolul adițional al Tratatului de la Varșovia*, în „Revista de Istorie Militară” nr. 2 (60), 2000, p. 53–55

tului suprem al forțelor armate unite urmau să se afle cel puțin 78 de divizii din cadrul trupelor de uscat, 61 de divizii de aviație (42 de divizii de aviație de vânătoare, 8 divizii de aviație de vânătoare-bombardament, 11 divizii de aviație de bombardament), toate forțele maritime militare ale Poloniei, României și Bulgariei, precum și Flota a 4-a Maritimă (din Marea Baltică) și Flota Mării Negre ale URSS¹².

Pentru autoritățile de la București, prevederile acestui protocol impuneau o includere, aproape totală, a forțelor Armatei Române în structura militară a Organizației Tratatului de la Varșovia, mai precis, în Forțele Armate Unite (F.A.U.). Era vorba despre 8 divizii ale trupelor de uscat, 3 divizii de aviație de vânătoare, 1 divizie de aviație de vânătoare-bombardament și întreaga flotă maritimă militară. Iar, subordonarea față de Moscova nu se oprea aici. La articolul 7 din Protocolul adițional se spunea fără echivoc: „*Se consideră necesar a obliga statele care au semnat Tratatul, să completeze și să înzestreze cu armament și tehnică, în primul rând, trupele destinate în compunerea Forțelor Armate Unificate* (subl.n.)”¹³. De asemenea, Bucureștiul și-a dat acordul și în privința ultimului paragraf al articolului 5 din același protocol: „*Ulterior, potrivit convenției dintre statele interesate se pot schimba numărul și compunerea forțelor armate, destinate la dispoziția Comandamentului Unificat al statelor participante la Tratat* (subl.n.)”¹⁴.

Totodată, există și un alt aspect important care atrage atenția cercetătorilor: în cadrul Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală nu apare nici un fel de mențiune expresă privind constituirea structurii politico-militare intitulată Organizația Tratatului de la Varșovia. În conformitate cu teoria generală a sistemelor, se admite faptul că, la alcătuirea unei organizații, trebuie întruniți o serie de parametri esențiali: membri organizației, organele sale de conducere, statutul ei, domeniile sale de activitate (funcțiile), rolul/scopul pentru care a fost creată. Ori, în cadrul Tratatului de la Varșovia existau: membrii O.T.V.– cele opt țări care au acceptat termenii tratatului; Comitetul Politic Consultativ și Comandamentul Unificat al Forțelor Armate– organe de conducere; Tratatul propriu-zis– care statua aspectele de organizare; domeniile în care se acționa– politic și militar;

¹² Mircea Serediuc, *op.cit.*, p. 54–55. Includerea forțelor militare ale Republicii Democrate Germane și ale R.P. Albania în cadrul Forțelor Armate Unite urma să fie reglementată separat, fie printr-o convenție specială (în cazul R.D.G.), fie printr-o coordonare realizată de guvernul de la Tirana cu Comandamentul Forțelor Armate Unite.

¹³ *Ibidem*, p. 55

¹⁴ *Ibidem*, p. 54–55

scopul organizației– asigurarea securității colective a statelor semnatare ale Tratatului de la Varșovia.

Cu toate acestea, în nici unul dintre documentele semnate în capitala Poloniei nu s-a menționat constituirea Organizației Tratatului de la Varșovia și rămâne un mister motivul pentru care a apărut o omisiune atât de importantă în textele respective. Acest aspect nu trebuie însă să ne împiedice să facem o distincție clară între Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală și Organizația Tratatului de la Varșovia, care a fost creată, la 14 mai 1955, pe baza tratatului propriu-zis.

În conformitate cu Protocolul cu privire la crearea Comandamentului Unificat al Forțelor Armate ale statelor participante la Tratatul de prietenie, colaborare și ajutor reciproc, comandanții armatei române au început imediat cooperarea cu mareșalul sovietic Ivan S. Konev, comandantul suprem al Forțelor Armate Unite, și cu conducătorii celorlalte armate ale statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia. Militarii românii au ținut cont de planul sovietic de dezvoltare a Forțelor Armate Unificate la pace și la război și au participat la toate activitățile de pregătire în comun planificate pentru anul 1955, inclusiv la o aplicație comună pe hartă, cu asigurarea legăturilor de transmisiuni pe teren, care a avut loc pe teritoriile României și Ungariei, în a doua parte a anului 1955¹⁵. De asemenea, generalul-colonel Leontin Sălăjan a propus, la 5 septembrie 1955, Comitetului Central al P.M.R. ca trei generali și zece ofițeri superiori români să plece, în luna noiembrie 1955, la Academia militară superioară „Klement E. Vorosilov” din U.R.S.S., pentru desăvârșirea pregătirii profesionale. În ședința sa din 17 noiembrie 1955, Secretariatul C.C. al P.M.R. a aprobat propunerea primului locțiitor al ministrului Forțelor Armate¹⁶.

Marea Adunare Națională a ratificat, la 30 mai 1955, documentul final, semnat la 14 mai 1955, în capitala Poloniei, de Gheorghe Gheorghiu-Dej. O dată cu acesta, deputații Marii Adunări Naționale a R. P. Române au ratificat și Protocolul adițional, strict secret, al Tratatului de la Varșovia, fără ca majoritatea absolută a lor să cunoască acest lucru. Nu a fost nici prima, dar nici ultima dată când politicienii români au procedat astfel. Apoi, la 3 iunie 1955, reprezen-

¹⁵ Ion Țuța, *Cooperarea Comandamentului Militar român cu partenerii de alianță*, în „Dosarele Istoriei”, V, nr. 8 (60), 2001, p. 33; Florin Șperlea, *Marele Stat Major între anii 1948–1958*, în „Statul Major General: 1859–2004: Istorie și transformare”, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Buc., 2004, p. 226–227

¹⁶ Cf. Petre Opreș, *Soțiile sovietice ale generalilor români: spionaj cu parfum de femeie?*, în „România și consolidarea rolului acesteia ca furnizor de securitate”, vol. II, Ed. Academiei Naționale de Informații, Buc., 2005, p. 236–243

tanții României au înmânat guvernului R. P. Polone instrumentele lor de ratificare a Tratatului de la Varșovia.

Analizând faptele descrise în lucrările și în documentele publicate până în prezent despre constituirea Organizației Tratatului de la Varșovia, putem formula ipoteza că proiectul planului de înzestrare a forțelor militare române (semnat de o delegație românească, la Moscova, în ianuarie 1955 și trimis, în variantă finală, la Moscova, în aprilie 1955), împreună cu protocolul din februarie 1955– referitor la întocmirea planului pregătirii operative a teritoriului României– și cu Protocolul cu privire la bazarea permanentă și temporară a unei părți din navele Flotei Mării Negre a URSS în bazele și porturile românești (martie 1955) au fost întocmite în deplină concordanță cu hotărârile adoptate în cadrul Comitetului de coordonare creat, în ianuarie 1951, la Moscova¹⁷. Semnarea și ratificarea Acordurilor de la Paris nu au făcut decât să grăbească pregătirile militare ale autorităților de la București, iar Kremlinul a luat toate măsurile în așa fel încât, în momentul semnării Tratatului de la Varșovia, să nu existe neclarități în privința modului în care România urma să acționeze în viitor. Și se pare că autoritățile române nu și-au pus, în nici un moment, problema că nu vor fi acceptate în organizația politico-militară ce se înființa, oficial, la 14 mai 1955, la ordinul Kremlinului.

În august 1957, sovieticii au reușit să lanseze prima rachetă balistică intercontinentală. Succesul obținut de inginerii sovietici a permis teoreticienilor militari de la Moscova să pună în aplicare o nouă doctrină militară. Adoptarea „doctrinei Sokolovski” de către Armata Roșie și, implicit, de către O.T.V., a generat schimbări în ceea ce privește dotarea armatelor O.T.V.. Efectivele militare ale statelor O.T.V. au scăzut semnificativ, dar, în același timp, o mare parte din tehnica de luptă convențională produsă în uzinele sovietice, precum și o parte din cea existentă în dotarea unor mari unități ale Armatei Roșii a fost livrată statelor O.T.V.. Mai mult decât atât, în martie 1961, la o reuniune a miniștrilor Apărării ai statelor membre O.T.V., desfășurată la Moscova (17 martie 1961), s-a decis, printre altele, modificarea numărului și compunerii forțelor armate care se aflau la dispoziția O.T.V.¹⁸. Cu acel prilej, a fost încheiat un nou protocol secret al Tratatului de la Varșovia¹⁹.

¹⁷ Cf. Idem, *România și preliminariile constituirii Organizației Tratatului de la Varșovia. Documente inedite*, în *România–NATO*, vol. 2- *Negocierea și ratificarea Protocolului de aderare*, Ed. Printeuro, Ploiești, 2005, p. 169–193

¹⁸ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.– Cancelarie, dos. 35/1962, f. 28. Cf. Matthias Uhl, *Nuclear Warhead Delivery Systems for the Warsaw Pact, 1961–1965: Documents from the Russian State Archives of Economics and German Federal Military Archives on the Reorganization and Modernization of the Armed Forces of the Soviet Bloc*,

www.isn.ethz.ch/php/collection_8/texts/intro.htm; *The Resolution of the March 1961 Meeting of the Political Consultative Committee* [Hotărârea Comitetului Politic Consultativ al Organizației Tratatului de la Varșovia (Moscova, 28–29 martie 1961)], document în lb. rusă, www.isn.ethz.ch/php/collection_3/PCC_docs/1961/1961

¹⁹ În aceeași zi (17 martie 1961), a avut loc, tot la Moscova, ședința Comisiei C.A.E.R. pentru industria de apărare a statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia. La reuniunea respectivă au participat reprezentanții comitetelor naționale ale planificării economice, precum și cei ai statelor majore din fiecare stat membru al O.T.V.. Cu acel prilej, s-au discutat propunerile orientative referitoare la volumul și modul de livrare reciprocă de tehnică militară statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia în perioada 1962–1965. Două săptămâni mai târziu, la reuniunea de la Moscova a Comitetului Politic Consultativ al O.T.V. (28–29 martie 1961), s-a stabilit ca Ministerele Apărării și Comitetele de stat ale planificării economice din cadrul fiecărei țări membre O.T.V., în colaborare cu Comandamentul Forțelor Armate Unite ale O.T.V., să precizeze, în termen de două luni, pe baza propunerilor orientative prezentate la ședința din 17 martie 1961, de la Moscova, volumul producției militare a fiecărui stat membru O.T.V. și cantitățile de tehnică militară care puteau fi furnizate reciproc în perioada 1962–1965. Ulterior, statele membre O.T.V. urmau să stabilească prin negocieri bilaterale datele exacte privind cantitățile și termenele de furnizare a tehnicii militare ce urma să fie livrată reciproc în cadrul alianței. Deoarece hotărârile adoptate, în luna martie 1961, la nivelul Organizației Tratatului de la Varșovia au avut un caracter „*strict secret de importanță deosebită*”, autoritățile de la București nu au prezentat națiunii pe care o reprezentau deciziile stabilite la Moscova și nici consecințele acestora. În schimb, propagandiștii comuniști au utilizat din plin celebrul „limbaj de lemn”, publicând, de-a lungul anilor, următoarele texte: „*La 28 și 29 martie 1961 în orașul Moscova a avut loc ședința ordinară a Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia de prietenie, colaborare și asistență mutuală /.../ Într-o atmosferă de deplină înțelegere reciprocă și unanimitate, participanții la ședința Comitetului Politic Consultativ au făcut un schimb larg de păreri asupra problemelor legate de evoluția evenimentelor internaționale în ultimul timp și, în legătură cu aceasta, au examinat măsurile de viitor ale țărilor participante la Tratatul de la Varșovia în vederea asigurării păcii în Europa și în lumea întreagă (...)* (subl.n.)”. Extras din „Comunicatul cu privire la ședința Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală de la Varșovia (Moscova, 29 martie 1961)”, în *Organizația Tratatului de la Varșovia, 1955–1975. Documente*, Ed. politică, Buc., 1976, p. 96; „28–29 martie [1961]. O delegație a României participă la ședința Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia, care are loc la Moscova. **Participanții la întrunire au făcut un schimb larg de păreri asupra problemelor legate de evoluția evenimentelor internaționale și, în legătură cu aceasta, examinează măsurile de viitor în vederea asigurării păcii în Europa și în lumea întreagă** (subl.n.)”. Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, Vasile Mocanu, Florian Tucă, *Mișcarea muncitorească, socialistă, democratică, activitatea Partidului Comunist Român și apărarea patriei la români. Repere cronologice*, Ed. militară, Buc., 1983, p. 755; „28 – 29 martie [1961]. La Moscova a avut loc ședința ordinară a Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la

După întâlnirea de la Moscova a miniștrilor Apărării, noua organizare a armatei române a generat greutate în procesul de instruire și de asigurare materială. Drept urmare, în noiembrie 1962, ministrul român al Forțelor Armate a propus Moscovei să se modifice unele prevederi ale protocolului semnat în martie 1961. Kremlinul a acceptat unele modificări și, în anul 1963, reprezentanții României și Uniunii Sovietice au semnat un al treilea protocol secret al Tratatului de la Varșovia.

De ce sunt atât de importante protocoalele secrete ale Organizației Tratatului de la Varșovia? Pentru autoritățile române, primul „Protocolul adițional secret al Tratatului de la Varșovia”, care a fost semnat la 14 mai 1955, a însemnat includerea în Organizația Tratatului de la Varșovia a mării majorități a forțelor militare române. Același protocol conținea și următoarea prevedere: „Ulterior, potrivit convenției dintre statele interesate, se pot schimba numărul și compunerea forțelor armate, destinate la dispoziția Comandamentului Unit al statelor participante la Tratat”²⁰.

În asemenea condiții, se naște întrebarea firească: S-a aplicat vreodată paragraful respectiv în cei 36 de ani de existență a Organizației Tratatului de la Varșovia? Răspunsul este afirmativ. Miniștrii forțelor armate ale statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia au participat la o reuniune la Moscova, pe 17 martie 1961, pentru a decide, printre altele, modificarea numărului și compunerii forțelor armate care se aflau la dispoziția Comandamentului Unit. Cu acel prilej, a fost încheiat un protocol care a produs modificări semnificative în plan militar pentru România. În caz de război, 12 divizii mecanizate, 2 divizii de tancuri, un regiment de desant-parășutare, 4 regimente de rachete antiaeriene, 4 regimente și 2 divizioane de artilerie antiaeriană românești erau puse la dispoziția comandantului suprem al Forțelor Armate Unite ale țărilor participante la Tratatul de la Varșovia²¹.

Varșovia de prietenie, colaborare și asistență mutuală. Participanții la ședință au făcut un schimb de păreri asupra problemelor legate de evoluția evenimentelor internaționale în ultimul timp și, în legătură cu aceasta, au examinat măsurile de viitor ale țărilor participante la Tratatul de la Varșovia în vederea asigurării păcii în Europa și în lumea întreagă (subl.n.)”. Relații internaționale postbelice. Cronologie diplomatică 1945–1964, Ed. politică, Buc., 1983, p. 306. Se poate observa faptul că autorii lucrărilor citate și-au asumat, în întregime, în nume propriu, textul comunicatului oficial al reuniunii de la Moscova.

²⁰ Mircea Serediuc, *op.cit.*, p. 55

²¹ A.N.I.C., fond CC al PCR– Cancelarie, dos. 35/1962, f. 28–30. Cf. Petre Oprea, Noiembrie 1962. România propune modificarea Protocolului adițional secret al Tratatului de la Varșovia, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare

Însă noua organigramă a Armatei Române a generat– potrivit aprecierii făcute de ministrul român al Forțelor Armate, la 14 noiembrie 1962 (trei săptămâni după criza rachetelor din Cuba)– „unele greutăți în procesul de instruire și de asigurare materială, iar din experiența aplicațiilor a rezultat că diferența în ceea ce privește puterea de foc și de izbire a pus probleme deosebite privind întrebuințarea lor în luptă”²². Deoarece mareșalul Andrei A. Greciko, comandantul suprem al Forțelor Armate Unite ale țărilor participante la Tratatul de la Varșovia, a comunicat generalului de armată Leontin Sălăjan faptul că „în a doua jumătate a lunii decembrie a.c. (1962–n.n.) va avea loc la Moscova o consfătuire a miniștrilor forțelor armate, în scopul actualizării protocolului încheiat în martie 1961”²³, ministrul român al Forțelor Armate a încercat să profite de acel prilej pentru a modifica unele prevederi ale protocolului respectiv și a înaintat un raport Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, la 14 noiembrie 1962. La pace, grosul Forțelor Armate ale României urma să fie alcătuit din cinci divizii mecanizate– fiecare având 8000–8500 de militari și 146 de tancuri– , o divizie mecanizată cu efective reduse (2000 de militari și 146 de tancuri) și o divizie de tancuri (cu 241 de tancuri). La mobilizare, se înființau o divizie de tancuri identică cu cea existentă la pace, șase divizii de infanterie moto– fiecare cu câte un regiment de tancuri (67 de tancuri), iar divizia mecanizată cu efective reduse existentă la pace își completa structura și se transforma într-o divizie cu 8000–8500 de militari și 146 de tancuri²⁴.

Numărul total de mari unități românești existente la pace (șase divizii mecanizate, o divizie de tancuri, un batalion de desant–parașutare) și la război (șase divizii mecanizate, șase divizii de infanterie moto, două divizii de tancuri și un regiment de desant–parașutare) a fost menținut, respectându-se prevederile protocolului semnat, în martie 1961, la Moscova²⁵.

Române”, VIII, nr.1(27), 2005, p. 19–25, www.mapn.ro/arhivele_militare

²² A.N.I.C., fond CC al PCR– Cancelarie, dos 35/1962, f. 29

²³ *Ibidem*, f. 28

²⁴ *Ibidem*, f. 29

²⁵ Potrivit indicațiilor lui Leontin Sălăjan, membrii delegației române urmau să le comunice omologilor lor sovietici faptul că prevederile protocolului semnat în martie 1961 rămăneau, în general, aceleași, însă, datorită greutăților apărute în procesul de instruire și de asigurare materială și „ținând seama de faptul că URSS nu poate livra până în anul 1965 numărul de tancuri (mijlocii T–54 A sau T–55 –n.n.) prevăzut inițial”, partea română propunea realizarea unor modificări în cadrul structurii trupelor de uscat și a celor de apărare antiaeriană proprii, la pace și la război, începând cu anul 1963. Ministrul român al Forțelor Armate a subliniat, în același raport, faptul că, „după anul 1965, funcție de posibilitățile de dotare cu

Atât protocolul semnat la Moscova, în martie 1961, de miniștrii forțelor armate ale statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia, cât și modificările propuse de generalul de armată Leontin Sălăjan, după trei săptămâni de la încheierea crizei rachetelor din Cuba, se înscriu într-o ordine logică care poate porni chiar de la 14 mai 1955, cu prevederile punctului 5 al „Protocolului adițional secret al Tratatului de la Varșovia”. Subiectul reuniunilor de la Moscova din martie 1961 și decembrie 1962, respectiv Varșovia-1955 a fost același: consemnarea, într-un document oficial, a efectivelor militare ale statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia. Actorii participanți la reuniunile respective au fost aceiași: reprezentanții militari ai statelor care făceau parte din structura politico-militară, creată, oficial, la 14 mai 1955.

Motivele pentru care s-au modificat, în anii 1961-1962, efectivele militare convenționale ale armatelor statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia puteau fi generate atât de noua doctrină adoptată de armata sovietică la începutul anilor '60, cât și de o probabilă reorganizare a dispozitivului militar al Organizației Tratatului de la Varșovia, după eșuarea tentativei lui Nikita Hrușciov de a amplasa, în Cuba, rachete nucleare cu rază medie de acțiune. Ca o consecință directă, manevrele militare ale Organizației Tratatului de la Varșovia de la începutul anilor '60 s-au desfășurat în concordanță cu strategia militară globală a Uniunii Sovietice, elaborată de mareșalul V.D. Sokolovski– de exemplu, aplicația polono-est germano-sovietică „Baltica–Oder” (5-10 octombrie 1962)²⁶ și aplicația româno-bulgaro-sovietică din Dobrogea, de la mijlocul lunii octombrie 1962 (15-18 octombrie 1962)²⁷.

În actualul stadiu al cercetării, se poate afirma faptul că aplicația militară „BALTICA–ODER”, precum și cea desfășurată în România, la mijlocul lunii octombrie 1962, nu au avut o legătură directă cu criza rachetelor instalate de sovietici în Cuba. Este foarte posibil ca liderii militari ai NATO să fi monitorizat acele manevre militare și în cea de-a

tancuri, se va revedea organizarea diviziei de infanterie moto”. Cf. Petre Opreș, Noiembrie 1962. România propune modificarea Protocolului adițional secret al Tratatului de la Varșovia,..., p. 20, 22–24

²⁶ Idem, *O percepție românească despre aplicația militară polono-sovieto-est-germană „BALTICA – ODER”(5–10 octombrie 1962)*, în *„Festung Ploiești”, vol. II, Ed. „PRINTEURO”, Ploiești, 2004, p. 219–237*

²⁷ Idem, *The Maritime and Air Descent in the Military Exercises Performed by the Warsaw Treaty Organisation in Poland, East Germany and Romania in October 1962*, în *‘Romanian Naval Museum Yearbook–volume VII’, The National Company The Administration of Sea Harbours Constanța Co., Constanța, 2004, p. 267–279*

treia decadă a lunii octombrie, când criza rachetelor din Cuba se afla la apogeu, să le fi analizat cu mai multă atenție.

Concluzii

În perioada ianuarie–aprilie 1955, un grup restrâns din conducerea P.M.R. a planificat, cu ajutorul nemijlocit al consilierilor sovietici, achiziționarea de tehnică, armament, echipamente și muniție pentru forțele militare române pentru cincinalul 1955–1959. Pe de altă parte, reprezentanții României au semnat la Varșovia, pe 14 mai 1955, la indicația conducerii U.R.S.S., un tratat extrem de important, al cărui termen de valabilitate (20 de ani) depășea cu mult termenul propus pentru punerea în practică a planului de înzestrare a forțelor militare române (5 ani). În consecință, ne putem întreba dacă autoritățile comuniste de la București au avut un plan de participare la constituirea Organizației Tratatului de la Varșovia. Dacă răspunsul este pozitiv, cum au colaborat reprezentanții Ministerului Afacerilor Externe cu cei ai Ministerului Forțelor Armate, Ministerului Afacerilor Interne și Direcției Speciale a Comitetului de Stat al Planificării pentru a coordona planul de participare a României la constituirea Organizației Tratatului de la Varșovia cu planul de dotare a forțelor militare române? Până în prezent, nu s-a răspuns la o astfel de întrebare, însă cercetarea istorică privind această problemă se află abia la începutul ei.

Au avut loc discuții între diplomații sovietici și cei români despre conținutul tratatului care urma să se semneze la Varșovia, pe 14 mai 1955? La această întrebare nu s-a răspuns încă, în parte datorită îngrădirilor impuse de-a lungul a cinci decenii de către liderii politici de la Moscova și București. Însă, constituirea Organizației Tratatului de la Varșovia, la 14 mai 1955– în baza Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Populară Albania, Republica Populară Bulgaria, Republica Cehoslovacă, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Populară Română, Republica Populară Ungară și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, document semnat și, ulterior, ratificat de cele opt state contractante– rămâne un fapt istoric marcant în dinamica relațiilor Est-Vest după cel de-al Doilea Război Mondial, ca un produs esențial al Războiului Rece.

Generalul Leontin Sălăjan a confirmat, în noiembrie 1962, o mare parte din structura armatei române, așa cum se fusese stabilită aceasta la Moscova, în martie 1961, iar, în februarie 1963, l-a trimis la Moscova pe adjunctul său, generalul Ion Tutoveanu, pentru a semna împreună cu comandantul suprem al Forțelor Armate Unite, mareșalul A.A.

Greciko, un alt „Protocol adițional secret”, ținându-se cont de propunerile românești elaborate în noiembrie 1962.

Totodată, se poate observa faptul că planurile armatei române privind dotarea cu tehnică de luptă modernă erau coordonate cu documentele adiționale secrete ale Tratatului de la Varșovia întocmite în perioada 1955–1963. Primul plan de acest gen cuprindea perioada 1956–1960 și a fost prezentat, cu întârziere, la Moscova, în noiembrie 1955²⁸. În martie 1961, miniștrii Apărării ai statelor membre ale O.T.V. au semnat un nou protocol secret și, în aceeași lună, a fost prezentat și s-a aprobat la Moscova planul armatei române privind dotarea cu tehnică de luptă modernă în perioada 1961–1965. În anul 1963 a avut loc o modificare a documentului adițional semnat în martie 1961, însă termenul de valabilitate– anul 1965– s-a păstrat atât în cazul protocolului, cât și în cazul planului românesc de dotare cu tehnică de luptă.

Problemele legate de elaborarea și adoptarea unui nou statut al O.T.V. pentru anii 1966–1969, precum și criza din Cehoslovacia au condus la prelungirea termenului de valabilitate a protocolului secret semnat în anul 1963. De-abia în anul 1971, reprezentanții României și URSS au reluat discuțiile privind încheierea unui nou protocol secret, însă, partea română a condiționat semnarea noului document de încheierea de convenții bilaterale cu URSS, respectiv cu Bulgaria, prin care să se reglementeze tranzitul și staționarea trupelor O.T.V. pe teritoriul României în cursul aplicațiilor militare ale O.T.V.. În aceste circumstanțe, autoritățile sovietice și bulgare nu au acceptat să semneze asemenea convenții militare bilaterale cu România și, în cele din urmă, noul protocol secret al O.T.V. a fost semnat de către autoritățile române.

Cererea ministrului român al Forțelor Armate de a se modifica prevederile „Protocolului adițional secret” poate fi privită și dintr-o altă perspectivă istorică. Contextul în care s-a desfășurat „criza rachetelor” din Cuba și evoluția disputei sovieto-americane din Marea Caraibelor din octombrie 1962 ne pot oferi o ipoteză de lucru cu totul inedită. Este de notorietate faptul că liderii politici și militari ai României au fost luați prin surprindere de știrea referitoare la existența în Cuba a unor instalații de lansare a rachetelor balistice sovietice; primele informații despre situația de criză au parvenit autorităților de la București prin intermediul buletinelor de știri ale posturilor de radio străine. De asemenea, se cunoaște faptul că Gheorghe Gheorghiu-Dej și conducătorii militari români au fost extrem de nemulțumiți de faptul că mareșalul Andrei A. Greciko,

²⁸ Arhivele Militare Române, fond 3049, dos. 1794, 1955, f. 13; A.N.I.C., fond CC al PCR–Cancelarie, dos. 48, 1956, f. 1–2

comandantul suprem al Forțelor Armate Unite ale Organizației Tratatului de la Varșovia, a ordonat ridicarea capacității de luptă a armatei române, fără să consulte, în prealabil, autoritățile politice și militare de la București²⁹. În consecință, s-ar putea spune că unul

²⁹ Imediat după încheierea dezbaterilor în cadrul Plenarei C.C. al P.M.R din 15-22 aprilie 1964, a avut loc o ședință a activului de comandă și de partid al Forțelor Armate ale R.P.R. (6 mai 1964). Cu acel prilej, generalul Leontin Sălăjan a declarat: „(...) Și în afară de problemele acestea de imixtiuni modul de activitate s-a vorbit aici. Cum era cu prilejul evenimentelor din Cuba–Marea Caraibilor– s-a arătat și asta e un moment foarte important care l-am și spus, tov. Gheorghiu i-a relatat tov. Hrușciiov, dar cum e posibil, ne pui în pragul războiului, eram la un pas, într-adevăr aveai impresia că aici începe o încăierare și nu știi, ba chiar când tov. Gheorghiu venea din Asia, se oprește la Moscova îi spune, noi nu lăsăm, facem acum o demonstrație de forță, le arătăm noi, ce crede ei că așa și pe dincolo, până ajunge acasă, auzim că s-a mai schimbat și noi socotim sîntem de acord, partidul nostru e de acord, am și comentat în presă; hotărârea a fost justă, în ultimă instanță totuși trebuia apărută pacea. Ca să începi o catastrofă mondială, să ne atragă pe toți, nu face, mai mult pierzi decât toată Cuba tovarăși. Ce rost avea? și nici nu era necesar, nu era necesară toată învălmășeala aia care au făcut-o ei acolo (...) (subl.n.)”. Generalul Ion Tutoveanu, prim-adjunct al ministrului Forțelor Armate și șef al Marelui Stat Major, a prezentat, cu aceeași ocazie, punctul său de vedere în legătură cu situația în care s-a aflat armata română în timpul crizei rachetelor din Cuba: „Amestecurile în treburile noastre interne și o manifestare de șovinism de mare putere a Uniunii Sovietice s-a dovedit cu ocazia conflictului din Marea Caraibilor. Cu această ocazie am fost puși în același timp în fața unui fapt împlinit. Va să zică peste capul nostru s-au rezolvat o serie întreagă de probleme sau o serie întreagă de hotărâri în necunoștință de cauză (...) **Comandamentul Forțelor Armate Unite a ordonat ridicarea capacității de luptă a forțelor noastre armate cu ocazia evenimentelor din Marea Caraibilor, fără o prealabilă consultare a guvernelor respective. S-a încălcat prevederile Tratatului de la Varșovia, care arată în mod expres obligativitatea consultărilor și acordului guvernului respectiv în problema păcii și în problema războiului. Este un articol clar, precis, care prevede această stipulație în tratat. Ori acest lucru nu a avut loc și s-au dat dispozițiuni și ordine fără ca să fim consultați în nici una din aceste probleme (...) Deci încă de atunci de când s-au dus rachetele, s-au luat o serie întreagă de măsuri militare în Cuba, nu a fost consultată conducerea noastră de partid și stat. Însă atunci probabil că ei s-au gândit, conducerea sovietică, la un oarecare conflict care ar putea și au gândit și la anumite măsuri, măsuri care până la urmă au fost comunicate nouă pentru a le lua. Dar însăși problema inițială, în problema inițială, de la început noi nu am fost consultați. Aceasta este o încălcare flagrantă și noi cu acest lucru nu suntem de acord și sigur că fără îndoială măsurile corespunzătoare se vor lua (...) E unul dintre elementele foarte importante, într-adevăr care a arătat recent acum. Că am putea să luăm de-a lungul, multe așa amănunte în ultimii ani, dar ce-a făcut mai recent, cazul acesta. Ca pe urmă să primim un telefon de la Grecicov (mareșalul A. A. Grecikov – n.n.) că tov. Hrușciiov a hotărât să ridicăm capacitatea de luptă (...) Ca pe urmă să-i mai dea încă un ordin reprezentanților (sovietici – n.n.) de aci, care sunt câțiva la număr; la generalul asta care e aici, îi dă: Verifică dacă ministru a luat măsuri (subl.n.)”. Discursul generalului Ion**

dintre motivele pentru care ministrul român al Forțelor Armate a solicitat modificarea „Protocolului adițional secret” a fost tocmai modul cum s-au comportat Nikita Hrușciiov și mareșalul Andrei Grečikov față de liderii politici și militari români, în cursul crizei din Cuba. Iar dorința autorităților de la București de a nu fi implicate în crizele internaționale generate de conducătorii Uniunii Sovietice ar fi putut să-l determine pe generalul Leontin Sălăjan să ceară, după numai trei săptămâni de la încheierea „crizei rachetelor”, o modificare a „Protocolului adițional secret”, în sensul amânării îndeplinirii tuturor obligațiilor militare asumate de România prin Protocolul semnat, în martie 1961, la Moscova. Succesiunea evenimentelor din acea perioadă și motivele plauzibile pe care le-am invocat sprijină această ipoteză și sperăm ca, în viitor, să o putem confirma sau infirma, cu ajutorul unor noi documente din arhivele românești și străine.

Modificările survenite în cadrul armatei române imediat după plecarea trupelor sovietice din România, în anul 1958, nu au afectat esența relațiilor politico-militare ale autorităților de la București cu statele semnatare ale Tratatului de la Varșovia. Se poate observa faptul că liderii comuniști români nu au declarat niciodată, public și în mod oficial, intenția lor de a scoate România din structurile Organizației Tratatului de la Varșovia. Aceștia erau interesați să fie membri ai organizației, nu neapărat pentru menținerea „unității de monolit” a statelor socialiste– un ideal care, se știa, nu avea cum să fie atins–, cât pentru menținerea lor la putere. Disputele pe care comuniștii români le-au avut cu liderii sovietici– politicieni, diplomați, militari sau

Tutoveanu a fost întrerupt brusc de Leontin Sălăjan, care a dorit să sublinieze: *„Bineînțeles că noi ne-am dat seama de toate problemele acestea, cum se petrec și nu ne-am prea omorât cu executarea ordinelor lor. Am raportat la partid. Ba mai era ... să începem niște mișcări de trupe de la Dorohoi la Fălticeni, de la Fălticeni la Oradea, să fie mișcare, să nu stai pe loc. Bineînțeles că măsuri de acestea nu puteau să fie executate, căci nici nu le-am executat, aveam alte treburile. Dar iată-le amestecul tovarăși, iată sigur despre comandantul său o să vă mai spunem noi câteva lucruri, se găsesc multe; că nu-i nici un comandament unit (Comandamentul Forțelor Armate Unite – n.n.), numai unit nu e pentru că în fond o organizație în mâna unui stat care să te țină pe tine mână cum s-ar zice așa. Asta-i toată socoteala (...) (subl.n.)”*. Arhivele Militare Române, fond Direcția Superioară Politică a Armatei, dos. 10976, f. 34–35; 115–117; Idem, fond Microfilme, rola P II 5.1373. În afară de faptul că vorbeau stălcit limba română, generalii Leontin Sălăjan și Ion Tutoveanu s-au manifestat în mod ipocrit la ședința cu activul de partid din armată (6 mai 1964). Aceștia au criticat ingerințele săvârșite de sovietici în armata română– cu referiri speciale la criza cubaneză din 1962–, deși, tot ei, se aflau la conducerea armatei române, în aceleași posturi, și în octombrie 1962.

economiști– nu au vizat schimbarea sistemului politico-ideologic din România. Acesta a fost, probabil, unul din principalele motive pentru care Kremlinul nu a intervenit brutal în România în anii '60, așa cum a făcut-o, de exemplu, în anul 1956, în Ungaria.

**THE ROMANIAN ARMY AND THE FIRST THREE SECRET
PROTOCOLS OF THE WARSAW TREATY ORGANIZATION
(1955 – 1963)**

Abstract

General Leontin Sălăjan reconfirmed a large part of the Romanian Army's structure in November 1962, as it had been established in Moscow in March 1961, and in February 1963 he sent his deputy minister, general Ion Tutoveanu, to Moscow for signing together with the Supreme Commander of the United Armed Forces, Marshal Andrei A. Greco, another „Secret Additional Protocol” which was taking into consideration the Romanian suggestions drawn up in November 1962 (the third Secret Protocol). On the other hand, it can be noticed that the plans of the Romanian Army concerning the endowment with modern fight technique were connected to the secret additional documents of the Warsaw Treaty, drawn up between 1955-1963. The first plan comprehended the period 1956-1960 and was brought up in delay in Moscow in November 1955. In March 1961, the Defence Ministers of the WTO member states signed a new secret protocol and, during the same month, the plan of the Romanian Army regarding the endowment with modern fight technique for the period 1961-1965 was presented and approved in Moscow. The year 1963 witnessed a change of the additional document signed in March 1961, but the validity term (1965) stayed the same both for the protocol and the Romanian plan, concentrated on the improvement of the military fight technique.